

УДК 332.3:316.752

JEL Classification: O13, Q15

DOI: 10.20535/2307-5651.32.2025.328532

Лазарєва О. В.

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри управління земельними ресурсами
(відповідальний автор)
ORCID ID: 0000-0002-1050-7118

Мась А. Ю.

Почесний землевпорядник України,
старший викладач кафедри управління земельними ресурсами
ORCID ID: 0000-0003-1140-2817

Стерлев Д. В.

викладач кафедри управління земельними ресурсами
ORCID ID: 0000-0001-9925-4200
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Lazarieva Olena, Mas Andry, Sterlev Dmitro
Petro Mohyla Black Sea National University

ІНВАЙРОНМЕНТАЛЬНІ ЦІННОСТІ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ

ENVIRONMENTAL VALUES IN THE LAND RESOURCE MANAGEMENT SYSTEM

Метою проведеного дослідження є спроба обґрунтувати важливі інвайронментальні цінності в системі землекористування в умовах сьогодення та післявоєнний період. Методологічну основу проведеного дослідження склали наступні методи: метод теоретичного аналізу, метод аналізу, порівняння та наукового узагальнення. Визначено найбільш пріоритетні інвайронментальні цінності у системі управління земельними ресурсами у післявоєнний період, такі як подолання екологічних проблем, координація зусиль задля дотримання екологізації виробництва та ефективного управління земельними ресурсами, глобальна переоцінка цінностей в системі управління земельними ресурсами, впровадження економічного інструменту управління землекористуванням, переоцінка цінностей, що переозброєна на економічний та екологічний розвиток виробництва, формування нового світогляду, відродження селянина як господаря на землі.

Ключові слова: інвайронменталізм, інвайронментальні цінності, управління земельними ресурсами, землекористування, екологізація, ефективність виробництва, поствоєнний період.

The purpose of the conducted research is an attempt to justify important environmental values in the land use system in the conditions of today and the post-war period. The following methods formed the methodological basis of the conducted research: the method of theoretical analysis, the method of analysis, comparison and scientific generalization. The obtained results represent a scientific basis for their implementation in the practical activities of local bodies of the State Geocadaastre of Ukraine. The article summarizes views on defining the essence of environmentalism. It is substantiated that the principle of environmentalism is used in the land management system of such foreign countries as Africa, Scotland, India, and Sweden. It has been established that in foreign countries there is an inherent ecological and environmental consciousness, which implies an encouraging qualitative paradigm of land use and humanity as a whole. The most priority environmental values in the land resource management system in the post-war period have been determined, such as overcoming environmental problems based on the ecological assessment of the territory, developing land conservation plans, diagnosing soil samples, carrying out remediation measures; coordination of efforts to comply with environmentalization of production and effective management of land resources on the basis of gradual reconstruction of damaged and destroyed infrastructure, environmentalization of technologies and means of production; global reassessment of values in the land management system based on the introduction of measures to increase the efficiency of production on land; implementation of an economic tool for land use management through the introduction of subsidies, grants, and the possibility of grant financing; revaluation of values, which is retooled for the economic and ecological development of production, the formation of a new worldview due to the progressive development of the agricultural industry and the establishment of production capacities; revival of the peasant as a master on the land.

Keywords: environmentalism, environmental values, land management, land use, greening, production efficiency, post-war period.

Постановка проблеми. Нині в умовах воєнного стану проблема екології є досить вагомим, враховуючи те, що стан навколишнього та оточуючого середовища нині є катастрофічним з точки зору руйнівного впливу на довкілля. Зокрема збитки, нанесені

довкіллю внаслідок збройної агресії сусідньої країни оцінюються більше, ніж у 2,4 трлн грн, збитки, нанесені атмосферному повітрю, складають 1,17 трлн грн, земельним ресурсам – 1,07 трлн грн, водним ресурсам – 83,83 млрд грн, природно-заповідному

фонду – 86,64 млрд грн [1]. І ці катастрофічні наслідки, зумовлені війною, невпинно збільшуються. Україна внаслідок повномасштабних військових дій втратила до 20% посівних площ, а більше, ніж 5 млн гектарів сільгоспугідь на сьогодні є забрудненими. 26% території країни перебувають під загрозою через міно-вибухові та небезпечні залишки [2]. Це все спонукає до вивчення питань, пов'язаних із обґрунтуванням ролі інвайронментальних цінностей в системі управління земельними ресурсами у поствоєнний період, що дало б змогу подолати бар'єри, що нині мають місце в системі землекористування, а також спроектувати майбутній інвайронментальний сценарій розвитку системи землекористування. Зазначене і зумовило вибір теми дослідження, його мету та актуальність і своєчасність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні в науковій літературі досить фрагментарно описується поняття «інвайронменталізм» та можливості практичного його застосування у практиці. Проте питання, які сформульовані в даній статті в певній мірі можуть виступати об'єктом досліджень науковців та практиків у сфері землекористування. Так, наприклад Івасечко О.Я. та Зінченко М.В. [3, с. 135–136] досліджують різноманітність значень терміну «інвайронменталізм» у науковій літературі, вивчають витоку концепції інвайронменталізму. Колісніченко Р.М. [4, с. 35–37] дослідив антропорятівний та глибинно-екологічний підходи до розуміння сутності інвайронменталізму. Книш І.В. [5, с. 27] вказує, що термін інвайронменталізм ґрунтується на переконанні в тому, що самих управлінських підходів недостатньо для вирішення сучасних екологічних проблем. Перга Т.Ю. [6, с. 64, 67] проаналізувала головні положення теорії інвайронменталізму. Іщенко О.М. [7, с. 101] окреслила основні риси інвайронменталізму та здійснила спробу обґрунтувати його як ідеологію суспільства ризику. Балюк Г.І. [8, с. 11–12] пропонує розглядати інвайронменталізм як глобальну парадигму сучасної науки, що спирається на засади сталого розвитку. Вацишин М.Я. [9, с. 172] обґрунтовує, що інвайронменталізм орієнтований підвищувати соціальні стандарти якості життя в безпечному довкіллі, а також поглиблювати екологізацію всіх сфер суспільства. Отже, як бачимо, у науковій літературі

розкрито поняття «інвайронменталізм», досліджено його особливості та характерні риси. Проте що стосується місця і ролі поняття «інвайронменталізм» у системі управління земельними ресурсами, то такі дослідження майже відсутні. Отже, спробуємо дослідити цю нішу, розкривши роль та місце інвайронментальних цінностей у системі управління земельними ресурсами.

Формування цілей статті. Метою дослідження є спроба обґрунтувати важливі інвайронментальні цінності в системі землекористування в умовах сьогодення та післявоєнний період.

Виклад основного матеріалу. Термін «інвайронменталізм» виник у середині XIX ст., являючи собою загальнотеоретичну і світоглядну концепцію, у центрі уваги якої перебувала взаємодія суспільства та соціальних утворень з навколишнім середовищем [10, с. 33]. Даний підхід базувався під впливом цілої низки нових ідей про те, що людські істоти в значній мірі формуються під впливом навколишнього середовища.

В рамках нашого дослідження спробуємо узагальнити погляди щодо визначення сутності інвайронменталізму (табл. 1).

Як бачимо, що стосується системи управління земельними ресурсами, то в науковій літературі відсутнє трактування даного терміну, а також не розкриті можливі інвайронментальні цінності, що могли б мати місце у післявоєнний період.

Спочатку спробуємо проаналізувати особливості інвайронменталізму в зарубіжних країнах, щоб спробувати на основі досвіду зарубіжних країн обґрунтувати його перспективи в умовах сьогодення.

Так, наприклад, в Африці функціонує масштабний світовий проєкт «Велика зелена стіна», в рамках якого африканські країни поставили за мету «посадити» зелену стіну довжиною 7 700 км і шириною 15 км та загальною площею 100 млн гектарів. Важливим аспектом екологічної політики держав Африки є і охорона рідкісних видів флори та фауни, створення національних природних парків, на території яких, ведеться діяльність із охорони представників рослинного і тваринного світу, що зникають [18].

Таблиця 1

Різнорозмірність поглядів щодо трактування терміну «інвайронменталізм»

Концепція, що відноситься до людини, переконаної у великому значенні навколишнього середовища для людського життя
«Поверхневий інвайронменталізм» – концепція, при якій панував споживацький світогляд, що в результаті і призвело до екологічної кризи кінця 90-х р., а сама екологічна освіта була фрагментованою та сприймалась дуже вузькою
Інвайронменталізм як американський синтетичний підхід до аналізу певного світогляду та теоретичних основ соціології в поєднанні з досвідом масового громадянського руху
Інвайронменталізм як рух збереження природи та світоглядна орієнтація
Інвайронменталізм як релігійне переконання
Інвайронменталізм як соціальний екологічний організований рух зацікавлених громадян та державних органів, спрямований на захист та покращення стану навколишнього середовища
Теорія управління соціально-економічним розвитком і навколишнім середовищем, яка вважає людство частиною біосфери і стверджується необхідність перетворення природи в інтересах людини
Філософська концепція, що підкреслює значення впливу середовища на життя і діяльність людини
Міждисциплінарна наука, яка вивчає аналіз людського впливу на фізичне, хімічне та біологічне середовище Землі
Наука про охорону навколишнього середовища для людини спирається перш за все на принцип антропоцентризму
Не тільки як теорія, а й в більшій мірі певна практика, спрямована на формування екологічно орієнтованої «життєвої політики» суспільства

Джерело: узагальнено авторами на основі [11–17]

У Шотландії прикладом інвайронменталізму є екопоселення, які реалізують своє життя на основі принципів сталого розвитку [19]. Сьогодні існує Світова мережа екопоселень (Global Ecovillage Network). Так, прикладами є екопоселення «Східний вітер» (East Wind), хіпі-комуна «Назад до землі!».

Інвайронменталізм в Індії ґрунтується на функціональних зв'язках між кінцевими та інструментальними цінностями, екологічною свідомістю та поведінковими намірами щодо зелених продуктів на основі рамки "цінності– становище– поведінка" [20, с. 152].

У Швеції [21, с. 742] інвайронментальні цінності ґрунтуються на готовності змінити свою поведінку, щоб жити більш екологічно, а також на активній інвайронментальній свідомості, при якій інвайронментальна поведінка базується на участі у екологічних діях, таких як волонтерство або політична активність.

Програма ООН з навколишнього середовища [22] позиціонує інвайронменталізм як такий, що підвищує добробут людей і забезпечує соціальну справедливість, при цьому істотно знижує ризики для довкілля та збільшення бідності населення.

Як бачимо, в зарубіжних країнах притаманною є еколого-інвайронментальна свідомість, що передбачає обнадійливу якісну парадигму землекористування та людства в цілому.

В рамках нашого дослідження спробуємо обґрунтувати важливі інвайронментальні цінності в системі землекористування в умовах сьогодення.

Так, вважаємо, що однією з інвайронментальних цінностей у землекористуванні може бути питання екологічної проблематики, враховуючи подекуди катастрофічний стан навколишнього середовища, зміну структури ґрунтового покриву, осідання в ґрунті продуктів горіння тощо. Потребує необхідності екологічна оцінка території з метою визначення пріоритетів відновлення, розроблення планів консервації найбільш пошкоджених земель, діагностика зразків ґрунту з місць бойових дій, проведення рекультивацийних заходів для відновлення стану ґрунту та пошкоджених земель.

Ще однією інвайронментальною цінністю у системі землекористування, на нашу думку, є координація зусиль, що включають ефективне управління екологічними ресурсами, відновлення екологічно чистих технологій, поступова відбудова пошкодженої, а в деяких випадках і зруйнованої інфраструктури. Це дасть змогу поступово відродити процес виробництва на землі та зосередити його на дотриманні процесу екологізації технологій та засобів виробництва.

Не менш важливою інвайронментальною цінністю у системі землекористування у післявоєнний період, вважаємо, глобальна переоцінка цінностей у системі управління земельними ресурсами. Потребує необхідності проведення заходів з підвищення ефективності виробництва на землі, використовуючи екологічно чисті технології, забезпечення екологічної стійкості та стабільності виробництва на землі у післявоєнний період.

Вважаємо, що і економічний інструмент управління землекористуванням теж є однією з інвайронментальних цінностей, оскільки впровадження більш ефективних та екологічно чистих технологій в вітчизняну економіку як і нині, так і у післявоєнний період

дозволить підвищити інвестиційну привабливість та конкурентоспроможність землекористувань в цілому. Введення субсидій, дотацій, можливість грантового фінансування сприятиме матеріальній зацікавленості та прибутковості виробництва.

Глобальна переоцінка цінностей у системі управління земельними ресурсами має бути переозброєна як на економічний, так і екологічний розвиток виробництва у повоєнний період. Так, забезпечення екологічної стійкості за рахунок екологічно чистих практик землеробства, створення нових робочих місць у сільській місцевості, де наразі є це можливим, розвиток місцевого самоврядування та громадської активності територіальних громад сприятиме створенню еколого-економічно сприятливих умов для життя і виробництва на землі.

Формування нового інвайронментального світогляду у системі управління земельними ресурсами має бути зосереджене на першочерговості такого принципу як екологізація виробництва та екологізацію стилю життя. Використання вторинних ресурсів, відродження органічного виробництва на землі за рахунок принципу екологізації, освоєння ресурсозберігаючих та малозатратних технологій дадуть змогу в цілому сконструювати екологічно чисте та безпечне виробництво на землі, що в цілому сприятиме забезпеченню інвайронменталістичного світогляду в системі землекористування.

Слід зазначити, що в умовах повоєнної відбудови територій, налагодження пошкоджених виробничих потужностей, поступального розвитку АПК є відродження селянина як господаря землі, оскільки відомо, що земля є основною умовою продовольчого і сировинного забезпечення України. Це забезпечить функціонування нової світоглядної інвайронменталістичної парадигми в системі управління земельними ресурсами.

Запропоновані інвайронментальні цінності у системі управління земельними ресурсами у післявоєнний час зображено на рис. 1.

Дотримання суб'єктами господарювання на землі запропонованих інвайронментальних цінностей в системі управління земельними ресурсами ініціюватиме досягнення гармонійного впливу між людиною та природою, забезпечуючи поступове відродження виробництва у післявоєнний час, а також поживлення економіки землекористувань.

Висновки. Обґрунтування важливості піднятої проблематики в системі управління земельними ресурсами дало змоги сформулювати відповідні висновки з проведеного дослідження, віднайти інвайронментальні пріоритети у системі управління земельними ресурсами нині та у післявоєнний період.

Проаналізовано досвід запровадження інвайронменталізму у таких зарубіжних країнах, як Шотландія, Індія, Швеція та континенті Африка.

Встановлено, що основними інвайронменталістичними цінностями у системі управління земельними ресурсами є подолання екологічних проблем, координація зусиль задля дотримання екологізації виробництва та ефективного управління земельними ресурсами, глобальна переоцінка цінностей в системі управління земельними ресурсами, впровадження економічного інструменту управління землекористу-

Рис. 1. Інвайронментальні цінності в системі управління земельними ресурсами

Джерело: сформовано авторами

ванням, переоцінка цінностей, що переозброєна на економічний та екологічний розвиток виробництва, формування нового світогляду, відродження селянина як господаря на землі.

На нашу думку, подальші дослідження мають бути сконцентровані на обґрунтуванні проектних рішень щодо відновлення частково пошкоджених або зруйнованих територій у післявоєнний час.

Література:

1. Довкілля України під час війни: як допомогти природі саме зараз? URL: <https://uniqa.ua/blog/dovkilliya-ukraini-pid-chas-viyni-yak-dopomogti-prirodi-same-zaraz/> (дата звернення: 23.02.2025).
2. Екологічні наслідки війни Росії проти України: якими мають бути наші дії. *Економічна правда*. URL: <https://epravda.com.ua/publications/2024/10/09/720186/> (дата звернення: 23.02.2025).
3. Івасечко О. Я., Зінченко М. В. Сутнісні характеристики філософії інвайронменталізму. *Регіональні студії*. 2023. № 35. С. 134–140. URL: <http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/35/22.pdf> (дата звернення: 23.02.2025).
4. Колісніченко Р. М. Енвайронменталізм і типологічні характеристики глобалістичної свідомості. *Науково-теоретичний альманах Грані*. 2016. № 19 (2). С. 33–38. URL: <https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/75/68> (дата звернення: 23.02.2025).

5. Книш І. В. Методологічні зрушення в екологічному знанні за доби постнекласичної науки: термінологічний аналіз та різноманітність підходів. «Світгляд-Філософія-Релігія»: Збірник наукових праць. Суми: Компанія «СВІТ ДРУКУ» ФОП Ятмов В. С., 2015. С. 24-32. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstreamdownload/123456789/83123/1/Knysh_Metodoloh%20d1%8bchn%20d1%8b_zrushennia.pdf (дата звернення: 23.02.2025).
6. Перга Т. Ю. Екологія і цивілізація: пошук парадигми співіснування. *Європейські культурно-історичні цінності: ретроспектива і перспектива*: зб. наук. пр. за заг. ред. О. В. Зернецької. Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України». Київ: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2018. С. 63-69. URL: https://elibrary.ivinas.gov.ua/3397/1/Cinnist_-2018-64-70.pdf (дата звернення: 23.02.2025).
7. Іщенко О. М. Енвайронменталізм та ідеологічні основи суспільства ризику. *Політологічний вісник*. Вип. 69. 2013. С. 98–107. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pv_2013_69_11 (дата звернення: 23.02.2025).
8. Балук Г. І. Світглядні та правові засади взаємодії людини і природи. *Екологічне право України*. 2017. № 1–2. С. 8–13.
9. Ващишин М. Я. Екологічне право VS право довкілля. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 6. 2024. С. 171–175. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2024/43.pdf (дата звернення: 23.02.2025).
10. Поп О. Ю. Провідні екофілософські концепції як теоретична основа екологічної освіти Канади. *Інноваційна педагогіка*. Випуск 16. Т. 2. 2019. С. 32–36. URL: http://www.innovpedagogiy.od.ua/archives/2019/16/part_2/8.pdf (дата звернення: 24.02.2025).
11. Krebs Charles The Ecological World View. *Csiro Publishing*, 2008. –592 p.
12. Нечепоренко Л. С. Онтопедагогіка та інвайронментальна педагогіка. Навчальний посібник. Харків : Основа, 2001. 238 с.
13. Гончаренко Г. Є., Совгіра С. В. Словник-довідник сучасних екологічних та природоохоронних термінів. Київ : Наук. світ, 2010. 67 с.
14. Екологічна енциклопедія: в 3 т. За редколегією: А. В. Толстоухов (гол редактор) та ін. К.: Центр екологічної освіти та інформації, 2007. Т.1: А-Е. 432 с.
15. Тлумачний словник суспільствознавчих термінів. URL: <https://slovnkyk.ua/index.php?swrd=%D1%81%D1%83%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B8%D0%B9> (дата звернення: 24.02.2025).
16. Головаха Є. Альтернативний соціологічний словник. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2010. № 4. С. 193–195. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0000326012> (дата звернення: 24.02.2025).
17. Ситник К. Інвайронменталізм – сучасна ідеологія людства. *Сучасність: Література, наука, мистецтво, суспільне життя*. Український інститут національної пам'яті. 2008. № 11. С. 106–111.
18. Енвайронменталізм в дії: як Африка бореться за чисте майбутнє. *Аналітичний центр ADASTRA*. URL: <https://adastra.org.ua/blog/envajronmentalizm-v-di-yi-yak-afrika-boretsya-za-chiste-majbutnye> (дата звернення: 25.02.2025).
19. Дієва Т.С. Феномен екопоселення у світі та в Україні. *Наукові записки. Том 83. Соціологічні науки*. 2008. С. 80–81. URL: <https://ekmail.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2db1c870-6130-424d-bc25-0f61e5b4eece/content> (дата звернення: 25.02.2025).
20. Бондар О. Інвайронментальна свідомість: осмислення витоків, змісту, вимірів та типів. *Соціологія. Науково-теоретичний альманах Грані*. 2024. Том 27. № 1. С. 151-157. URL: <https://grani.org.ua/index.php/journal/article/download/2014/1979/> (дата звернення: 25.02.2025).
21. Sánchez, M. J., Lafuente, R. C. Defining and measuring environmental consciousness. *Revista Internacional de Sociología (RIS)*. Vol. 68. № 3. Septiembre - Diciembre, 2010. P. 731-755. URL: <https://digital.csic.es/bitstream/10261/219066/1/Defining%20and%20measuring%20environmental.pdf> (дата звернення: 25.02.2025).
22. Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication. *United Nations Environment Programme*. URL: <http://www.unep.org/greeneconomy/resources/greeneconomy-report> (дата звернення: 25.02.2025).

References:

1. Dovkilliya Ukrainy pid chas viyny: yak dopomogty pryrody same zaraz? [Ukraine's environment during the war: how to help nature right now?]. (2024). Available at: <https://uniqa.ua/blog/dovkilliya-ukraini-pid-chas-viyni-yak-dopomogti-prirodi-same-zaraz/> (accessed February 23, 2025).
2. Ekologichny naslydky viyny Rosii proti Ukrainy: yakimi maut buty nashi diy [Environmental consequences of Russia's war against Ukraine: what should be our actions]. (2025). *Economic truth*. Available at: <https://epravda.com.ua/publications/2024/10/09/720186/> (accessed February 23, 2025).
3. Ivasechko O. Ya, Zinchenko M. V. (2023). Sutnysny harakterystyky filosofiy invayronmehyalizmu [Essential characteristics of the philosophy of environmentalism]. *Regional studios*. vol. 35, pp. 134-140. Available at: <http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/35/22.pdf> (accessed February 23, 2025). (in Ukrainian)
4. Kolisnichenko R. M. (2016). Envayronmentalizm I tipologichny harakterystyky globalystichnoy svidomosty [Environmentalism and typological characteristics of globalist consciousness]. *Scientific and theoretical almanac Grani*, vol. 19 (2), pp. 33–38. Available at: <https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/75/68> (accessed February 23, 2025). (in Ukrainian).
5. Knish I. (2015). Metodologichny srushennya v ekologichnomu znanny za doby postneklasichnoy nauky: terminologichny analiz ta riznomanitnist pidhodiv [Methodological shifts in ecological knowledge during the era of post-classical science: terminological analysis and diversity of approaches]. "Worldview-Philosophy-Religion": Collection of scientific works. Sumy: "SVIT DRUKU" company. FOP Yatmov V.S., pp. 24–32. Available at: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstreamdownload/123456789/83123/1/Knysh_Metodoloh%20d1%8bchn%20d1%8b_zrushennia.pdf (accessed February 23, 2025). (in Ukrainian).
6. Perga T. U. (2018). Ekologiya I civilizaciya: poshuk paradygmy isnuvannya [Ecology and civilization: the search for a paradigm of coexistence]. *European cultural and historical values: retrospective and perspective*: coll. of science Ave. in general ed. AT. IN. Zernetska. State institution "Institute of World History of the National Academy of Sciences of Ukraine". Kyiv: St. Un "Institute of World History of the National Academy of Sciences of Ukraine", pp. 63–69. Available at: https://elibrary.ivinas.gov.ua/3397/1/Cinnist_-2018-64-70.pdf (accessed February 23, 2025). (in Ukrainian).
7. Ishenko O. M. (2013). Envayronmentalizm ta ideologichny osnovy suspilstva ryzyku [Environmentalism and ideological foundations of risk society]. *Political science bulletin*, vol. 69, pp. 98-107. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pv_2013_69_11 (accessed February 23, 2025). (in Ukrainian).
8. Baluk G. I. (2017). Svitoglyadny ta pravovy zasady vzaemody ludyny i pryrody [Worldview and legal principles of human-nature interaction]. *Environmental law of Ukraine*, vol. 1–2, pp. 8–13. (in Ukrainian)

9. Vacishin M. Ya. (2024). Ekologichne parvo VS parvo dovkilliya [Environmental law VS environmental law]. *Legal scientific electronic journal*, vol. 6, pp. 171–175. Available at: http://www.lsej.org.ua/6_2024/43.pdf (accessed February 23, 2025). (in Ukrainian)
10. Pop O. Yu (2019). Providny ekofilosovsky koncepcyy yak taoretychna osnova ekologichnoy osvity Kanady [Leading ecophilosophical concepts as a theoretical basis for environmental education in Canada]. *Innovative pedagogy*, vol 16, no. 2, pp. 32–36. Available at: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/16/part_2/8.pdf (accessed February 24, 2025). (in Ukrainian)
11. Krebs Charles (2008). The Ecological World View. *Csiro Publishing*, 592 p.
12. Necheporenko L. S. (2001). Ontopedagogika ta invayronmentalna pedagogika [Ontopedagogy and environmental pedagogy]. *Study guide*, Kharkiv: Osnova, 238 p. (in Ukrainian)
13. Gonchrenko G. S., Sovgira S. V. (2010). Slovnyk-dovidnyk suchasnyh ekologichnyh ta pryrodohoronnyh terminiv [Dictionary-reference of modern ecological and nature protection terms]. Kyiv: Science world, 67 p. (in Ukrainian)
14. Ekologichna encyklopediya. (2007). Ecological encyclopedia: in 3 volumes. According to the editorial board: A. IN. Tolstoukhov (chief editor) and others. Kyiv: Center for environmental education and information, T.1: A-E. 432 p. (in Ukrainian).
15. Tlumachny slovnyk sypilstvoznachnyh terminiv. [Explanatory dictionary of social science terms]. Available at: <https://slovnyk.ua/index.php?sword=D1%81%D1%83%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B8%D0%B9> (accessed February 24, 2025).
16. Golovaha E. (2010). Alternatyvny sociologichny slovnyk [Alternative sociological dictionary]. *Sociology: theory, methods, marketing*, vol 4, pp. 193–195. Available at: <http://jnas.nbu.gov.ua/article/UJRN-0000326012> (accessed February 24, 2025). (in Ukrainian)
17. Sitnyk K. (2008). Invayronmentalizm – suchasna ideologiya ludstva [Environmentalism is a modern ideology of humanity]. *Modernity: Literature, science, art, social life*. Ukrainian Institute of National Memory, vol 11, pp. 106–111. (in Ukrainian)
18. Envayronmentalim v diy: yak Afrika boreysya za chiste maybutne. [Environmentalism in action: how Africa is fighting for a clean future] (2020). *Analytical center ADASTRA*. Available at: <https://adastra.org.ua/blog/envayronmentalizm-v-diyi-yak-afrika-boreysya-za-chiste-majbutnye> (accessed February 25, 2025).
19. Dieva T. S. (2008). Fenomen ekoposelennya u sviti ta Ukrainy [The phenomenon of eco-settlement in the world and in Ukraine]. *Proceedings. Sociological sciences*, vol. 83, pp. 80–81. Available at: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2db1c870-6130-424d-bc25-0f61e5b4eece/content> (accessed February 25, 2025). (in Ukrainian).
20. Bondar O. (2024). Invayronmentalna svidomist: osmyslennya vitokiv, zmistu, vimiriv ta tipiv. [Environmental consciousness: understanding the origins, content, dimensions and types]. *Sociology. Scientific and theoretical almanac Grani*. vol 27, no 1, pp. 151–157. Available at: <https://grani.org.ua/index.php/journal/article/download/2014/1979/> (accessed February 25, 2025). (in Ukrainian).
21. Sánchez M. J., Lafuente R. C. (2010), Defining and measuring environmental consciousness. *Revista Internacional de Sociología (RIS.)*, vol.68, no 3, Septiembre – Diciembre, pp. 731–755, Available at: <https://digital.csic.es/bitstream/10261/219066/1/Defining%20and%20measuring%20environmental.pdf> (accessed February 25, 2025).
22. Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication. *United Nations Environment Programme*, Available at: <http://www.unep.org/greenconomy/resources/greenconomy-report> (accessed February 25, 2025).

Стаття надійшла до редакції 26.02.2025

Стаття опублікована 15.04.2025